

NOVÝ KARIÉROVÝ SYSTÉM PEDAGOGICKÝCH ZAMESTNANCOV NA SLOVENSKU A ZVYŠOVANIE KVALITY ŠKOLY¹

New Career System of Educators in Slovakia and Increase of School Quality

SIMONETA BABIAKOVÁ

Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela
Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica
sbabikova@pdf.umb.sk

Abstrakt

Zákon o pedagogických zamestnancoch po mnohých rokoch rieši postavenie učiteľov na Slovensku v rámci ich povolania, ale aj v rámci celej spoločnosti. Predkladaná právna norma je jedným z pilierov reformných zmien vo vzdelávaní, pretože pedagógovia sú rozhodujúcim článkom školskej reformy. Zákon zavádza nový kariérový systém pedagogických zamestnancov, ktorý je postavený na dvoch kariérových cestách. Určuje kariérové stupne a kariérové pozície. Zaoberá sa aj povinnosťami a právami súvisiacimi s kontinuálnym profesijným vzdelávaním učiteľov, princípmi hodnotenia a odmeňovania učiteľov. Je reálna nádej, že plánovanie profesijného rastu pedagogických zamestnancov, ich kontinuálne profesijné vzdelávanie spolu s kurikulárnou reformou prinesú na Slovensku pozitívne zmeny v kvalite školy. K tomu môže prispieť aj výskum pedagogických činností učiteľov v realnej pedagogickej praxi.

Abstract

After many years the act on educators solves the situation of teachers in Slovakia within their profession and also within the whole society. The submitted precept of law is one of the reform pillars because pedagogues are a determining factor of the educational reform. The act implements the new career system of educators – based on two career ways. It determines career levels and career ranks. It deals also with responsibilities and rights related to continual professional education of teachers, to principles of evaluation and remuneration of teachers. There is a real chance that the planning of pedagogic employees' professional growth, their continual professional education together with the curricular reform will bring positive changes in

¹ Príspevok vznikol ako jeden z výstupov projektu VEGA č. 1/0593/08 „Profesia učiteľa v elementárnom vzdelávaní – profesiografia a profesiogram“

school quality to Slovakia. Also the research of pedagogic activities of teachers in real pedagogical practice can contribute to this.

Kľúčové slová

Kariérový systém pedagogických zamestnancov na Slovensku, kariérové stupne, kariérové pozície, profesijné štandardy, výskum profesijných činností, kontinuálne profesijné vzdelávanie, druhy a formy kontinuálneho vzdelávania.

Key words

Career system of educators in Slovakia, career levels, career ranks, professional standards, research of professional practice, continual professional education, types and forms of continual education.

Úvod

Návrh zákona o pedagogických zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov schválila Národná rada SR 24. júna 2009 a prezident SR Ivan Gašparovič ho podpísal 17. júla 2009. Do účinnosti vstúpi 1. novembra 2009, s výnimkou niektorých ustanovení. Schválený Zákon o pedagogických zamestnancoch po mnohých rokoch rieši postavenie učiteľov na Slovensku v rámci ich povolania, ale aj v rámci celej spoločnosti. Predkladaná právna norma je jedným z pilierov reformných zmien vo vzdelávaní, pretože pedagógovia sú rozhodujúcim článkom školskej reformy. Transformácia slovenského školstva vyžaduje od predstaviteľov štátnej školskej politiky, školskej správy, riaditeľov škôl a učiteľov zaoberať sa aj otázkou kontinuálneho profesijného vzdelávania učiteľov. Bez kontinuálneho vzdelávania učiteľov by sa nedala realizovať transformácia školstva, učiteľ by nebol schopný vyrovnávať sa s hektickými premenami v spoločenskom a hospodárskom rozvoji v súvislosti s výchovou novej generácie žiakov. Mám na mysli najmä rozvoj nových profesijných kompetencií a trvalý osobnostný rozvoj učiteľa. Učitelia na Slovensku si doposiaľ zväčša sami, so súhlasom riaditeľa školy vyberali vzdelávanie z dostupnej ponuky vzdelávacích podujatí organizovaných inštitúciami mimo školy. Výber vzdelávacích aktivít bol živelný, získané vedomosti a zručnosti učiteľa vnášali do edukačného procesu väčšinou v rozsahu vlastnej triedy alebo školy bez súvislosti so strategickými cieľmi školy. Vzdelávanie nemalo dopad na ich kariérový postup.

Z výskumu názorov učiteľov primárneho vzdelávania, realizovaného v roku 2005 vyplynulo, že len 35 % zo 685 respondentov si myslí, že ďalšie vzdelávanie je asi zohľadnené v systéme ich hodnotenia a odmeňovania. 65 % respondentov

je presvedčených, že zohľadnené nie je. Až 80 % respondentov si myslí, že nový kariérový poriadok učiteľov by bol spravodlivý, keby zohľadňoval všetky formy ďalšieho vzdelávania učiteľov, ktoré absolvovali. Väčšina (65 %) respondentov si myslí, že ďalšie vzdelávanie učiteľov sa má prejavovať najmä vo zvýšení tarifného platu. Väčšina (62 %) respondentov vníma svoje ďalšie vzdelávanie ako potrebu. Z výskumu je zrejmé, že učitelia doposiaľ neboli spokojní s uznávaním ďalšieho (kontinuálneho profesijného) vzdelávania, ktoré zväčša nebolo zohľadnené v ich kariérovom postupe. (Babiaková, 2007, s. 32)

1 Kariérový systém pedagogických zamestnancov na Slovensku

Zákon o pedagogických zamestnancoch zavádza nový kariérový systém pedagogických a odborných zamestnancov. Kariérový systém je súbor pravidiel ustanovených na zaradenie pedagogického zamestnanca alebo odborného zamestnanca do kariérového stupňa a do kariérovej pozície. Je postavený na dvoch kariérových cestách. Služobný stupeň kariérového poriadku sa nazýva kariérový stupeň a vyjadruje mieru preukázateľného osvojenia profesijných kompetencií v rôznych oblastiach výkonu profesie, ktoré pedagogický zamestnanec získa prostredníctvom kontinuálneho vzdelávania a sebazvdelávania. Autori koncepcie navrhli nasledovné kariérové stupne:

1. stupeň – začínajúci pedagogický zamestnanec: je zodpovedný za svoju adaptáciu na výchovno-vzdelávací proces v prvom pracovnom pomere, v ktorom bude vykonávať pedagogickú činnosť. Adaptačné vzdelávanie ukončuje do dvoch rokov.

2. stupeň – samostatný pedagogický zamestnanec: je zodpovedný za kvalitu výchovno-vzdelávacieho procesu v triede a musí mať ukončené adaptačné obdobie.

3. stupeň – pedagogický zamestnanec s prvou atestáciou: je zodpovedný za pedagogické inovácie v triede. Po preukázaní učiteľských kompetencií, vykonaní atestačnej skúšky splní podmienku postupu do vyššej platovej triedy, zvýšenie tarifného platu.

4. stupeň – pedagogický zamestnanec s druhou atestáciou: je zodpovedný za rozvoj a tvorbu pedagogických inovácií v teórii a praxi školy, škôl v regióne.

Kariérová pozícia je vyjadrená popisom práce pedagogického zamestnanca, profesijným štandardom, právami, povinnosťami, predpokladmi a podmienkami výkonu profesie.

Pedagogický zamestnanec špecialista: je zodpovedný za výkon špecializovanej funkcie. Podmienkou výkonu je ukončenie adaptačného procesu. Učiteľ

špecialista absolvuje akreditované špecializačné vzdelávanie koncipované modulárnym spôsobom. Pedagógickým zamestnancom špecialistom je:

- triedny učiteľ,
- výchovný poradca,
- kariérový poradca,
- uvádzajúci pedagógický zamestnanec,
- vedúci predmetovej komisie, vedúci metodického združenia alebo vedúci študijného odboru,
- iný zamestnanec vykonávajúci špecializované činnosti určené zamestnávateľom.

Vedúci pedagógický zamestnanec: je zodpovedný za výkon riadiacej funkcie. Podmienkou je absolvovanie I. atestácie. Učiteľ absolvuje funkčné vzdelávanie koncipované modulárnym spôsobom.

Vedúcim pedagógickým zamestnancom je:

- riaditeľ,
- zástupca riaditeľa,
- hlavný majster odbornej výchovy,
- vedúci vychovávateľ,
- vedúci odborného útvaru,
- ďalší pedagógickí zamestnanci ustanovení vo vnútornom predpise zamestnávateľa.

(Podľa Kasáčová, B. – Kosová, B. – Pavlov, I. – Pupala, B. – Valica, M., 2006, s. 102-104)

Profesijný štandard

Jedným zo zásadných problémov profesionalizácie učiteľov je otázka štandardizácie verzus autonómie učiteľskej profesie. Po liberálnej „vlně“ 90 rokov vedúcej niekedy až k „bezbrehej“ autonómii s jej negatívnymi dôsledkami, napr. na kvalitu učiteľskej prípravy, prevláda v súčasnosti potreba jasne popísať podstatné charakteristiky učiteľskej profesie, vymedzením kľúčových kompetencií a špecifických spôsobilostí. (Kasáčová, B.- Valica, M., 2008)

Profesijný štandard je normatív, ktorý vymedzuje nevyhnutné profesijné kompetencie pre štandardný výkon profesie pedagógického zamestnanca. Je pilierom profesionalizácie pedagógických zamestnancov, z ktorého vychádza profil absolventa vysokej školy, profesijný a kariérový rast a kritériá hodnotenia a odmeňovania pedagógického zamestnanca. Je kritériom kvality výchovno-vzdelávacích programov škôl a školských zariadení. Vyjadruje sa v systéme

preukázateľných kompetencií. Profesionálny štandard pedagogického zamestnanca vychádza z kompetenčného profilu absolventa vysokej školy a je vytvorený pre každú kategóriu pedagogického zamestnanca. Je tvorený kľúčovými kompetenciami a špecifickými spôsobilosťami. Špecifické spôsobilosti sú v štandarde formulované ako vedomosti, zručnosti a postoje. Každý kariérový stupeň a každá kariérová pozícia pedagogického zamestnanca má vytvorený vlastný profesionálny štandard. Kompetenčný profil každého štandardu sleduje tri dimenzie:

1. Dimenzia **Žiak**.
2. Dimenzia **Edukačný proces**.
3. Dimenzia **Sebarozvoj učiteľa**.

Rámcové profesionálne štandardy boli tvorené skupinami expertov poverených MŠ SR od roku 2005 do roku 2008. V pracovných tímoch neboli len vysokoškolskí učitelia ako predstavitelia akademického pohľadu, ale aj metodici a učitelia z praxe, aby pri tvorbe profesionálnych štandardov boli akceptované názory teoretikov aj praktikov. Tvorbe profesionálnych štandardov nepredchádzal žiadny empirický výskum profesie. Takýto výskum by mohol byť prospešný preto, aby sa teoretické úvahy a závery porovnali s pedagogickou realitou. Analýzou konkrétnych profesionálnych činností učiteľa sa v súčasnosti zaoberá profesiografia učiteľského povolania, ktorá odhaľuje, v akom čase, s akou záťažou ich učiteľ vykonáva a aká je miera jeho odbornosti. Za základné metódy profesiografie sú považované autodeskripcia profesionálnych činností, dotazníková metóda, pozorovanie, rozhovor, a iné.

2 Výskum profesionálnych činností učiteľov preprimárneho a primárneho vzdelávania

Keďže doposiaľ nebol na Slovensku realizovaný žiadny výskum profesionálnych činností učiteľov preprimárneho a primárneho vzdelávania v reálnej pedagogickej praxi, na Pedagogickej fakulte UMB v Banskej Bystrici sú v súčasnosti realizované dva projekty, ktorých cieľom je výskum profesionálnych činností učiteľov preprimárneho a primárneho vzdelávania. Jedná sa o projekt s medzinárodnou slovensko-česko-poľskou účasťou *APVV-0026-07 Profesia „učiteľ preprimárnej edukácie“ a „učiteľ primárnej edukácie“ v dynamickom poňatí* a projekt *VEGA č. 1/0593/08 „Profesia učiteľa v elementárnom vzdelávaní – profesiografia a profesiogram“*. Vedúcou riešiteľkou projektov je doc. PhDr. Bronislava Kasáčová, CSc., ktorá zdôvodňuje zameranie výskumu tým, že učitelia preprimárneho a primárneho vzdelávania sú marginalizovanou skupinou výskumov. Jedným

zo zámerov výskumu je aj snaha spoznať a dokázať „expertnosť“ týchto dvoch profesií a podrobne ich popísať.

Vlastné snímanie profesijných činností (autoobservácia) sa realizuje na základe hárkupre profesiografiu a na základe dôsledného zaznamenávania snímky pracovného dňa. V projekte APVV-0026-07 sú profesijné činnosti učiteľov preprimárneho a primárneho vzdelávania zoradené v hárkoch pre profesiografiu do nasledovných kategórií:

- A Činnosti priamo súvisiace s vyučovaním a jeho prípravou;*
- B Ostatné činnosti súvisiace s edukáciou;*
- C Činnosti vyplývajúce z iných funkcií učiteľa;*
- D Vzdelávanie a sebvzdelávanie;*
- E Mimoškolské a verejné činnosti súvisiace s profesiou.*

Pri tvorbe výskumných nástrojov vychádzal výskumný tím z kompetenčného profilu rámcového profesijného štandardu učiteľa preprimárneho a primárneho vzdelávania. Po vyškolení probandov sa výskum realizuje v troch obdobiach školského roka. Následne sa výsledky výskumu štatisticky a kvalitatívne spracujú, prebehne interpretácia a komparácia výsledkov výskumu a nakoniec publikovanie. Výsledky výskumu môžu byť inšpiratívne aj pre pedagogickú prax, pretože tvorba školských vzdelávacích programov v nových podmienkach slovenskej školy si vyžaduje pravidelnú autoevalváciu školy založenú na vlastných kritériách hodnotenia školy. V nových štátnych vzdelávacích programoch pre preprimárne, primárne a sekundárne vzdelávanie (ISCED 0, 1, 2) je formulovaná požiadavka na zavedenie systému kontroly a hodnotenia žiakov a zamestnancov školy. Práve na základe analýzy profesijných činností svojich učiteľov, vychádzajúc z cieľov školy a školských vzdelávacích programov, môžu materské, základné a stredné školy vypracovať školské profesijné štandardy, ako východisko pre vlastný systém hodnotenia a odmeňovania učiteľov, pre plánovanie ich ďalšieho profesijného rastu a východisko pre zvyšovanie kvality školy. Školské profesijné štandardy by mali vychádzať z profesijných činností učiteľov školy a z rámcových profesijných štandardov. Učitelia si na základe profesijnej reflexie, spätnej väzby od žiakov, rodičov a na základe hodnotenia, ktoré im poskytne vedenie školy, môžu plánovať svoj profesijný rozvoj. Osobnostné, sociálne a odborné kompetencie môžu rozvíjať prostredníctvom rôznych druhov kontinuálneho profesijného vzdelávania, ktoré sa bude podľa novej navrhovanej vyhlášky MŠ SR riadiť kreditovým systémom.

3 Kontinuálne profesijné vzdelávanie učiteľov na Slovensku

Kontinuálne profesijné vzdelávanie učiteľov musí nadväzovať na potreby spoločnosti, školy a jednotlivca. Je potrebné myslieť na profesijný a kariérový rast aj z hľadiska formálneho vzdelávania učiteľov. Máme na mysli vzdelávanie učiteľov vo vlastnej škole („Učiaci sa škola“), ale aj inštitucionalizované formy kontinuálneho profesijného vzdelávania. Môžu ich ponúkať a zabezpečovať špeciálne inštitúcie pre kontinuálne vzdelávanie (regionálne metodicko-pedagogické centrá v Bratislave, Banskej Bystrici, Nitre, Žiline, Trenčíne, Prešove, Košiciach), ale tiež fakulty univerzít.

Kontinuálne profesijné vzdelávanie učiteľov sa bude podľa Zákona o pedagogických zamestnancoch a podľa navrhovanej Vyhlášky MŠ SR o kontinuálnom vzdelávaní a atestáciách pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov realizovať prostredníctvom rôznych druhov a foriem vzdelávania.

Navrhované druhy kontinuálneho vzdelávania:

- **adaptačné vzdelávanie** (uskutočňuje sa podľa vzdelávacieho programu adaptačného vzdelávania, ktorý vypracúva zamestnávateľ),
- **aktualizačné vzdelávanie** (obsahom aktualizáčného vzdelávania sú aktuálne poznatky a zručnosti potrebné na udržanie si profesijných kompetencií na štandardný výkon pedagogickej profesie),
- **inovačné vzdelávanie** (obsahom inovačného vzdelávania sú inovácie v aprobačných predmetoch, v študijných odboroch, v pedagogike, v psychológii alebo v ďalších poznatkoch potrebných na výkon činností jednotlivých kategórií pedagogických zamestnancov),
- **špecializačné vzdelávanie** (obsahom špecializačného vzdelávania sú špeciálne poznatky potrebné na výkon špecializovaných činností pedagogického zamestnanca-špecialistu),
- **funkčné vzdelávanie** (obsahom funkčného vzdelávania sú poznatky z oblasti riadenia, pedagogiky a psychológie potrebné na získanie profesijných kompetencií požadovaných na výkon riadiacich činností),
- **kvalifikačné vzdelávanie** (obsahom kvalifikačného vzdelávania sú poznatky potrebné na získanie profesijných kompetencií požadovaných na doplnenie kvalifikačných predpokladov).

Formy kontinuálneho vzdelávania:

- **Prezentačná** (Je formou vzdelávania, kde je učiteľ prítomný na vzdelávaní vo vzdelávacej inštitúcii alebo v škole. Jeho najväčšou výhodou je priamy

kontakt s lektorom, ktorý môže pružne reagovať na vzniknuté situácie vo vzdelávaní.);

- **Distančná** (Je organizovanou formou vyučovania a učenia, kde študujúci sú oddelení od svojich učiteľov /lektorov, konzultantov/ v čase a mieste, niekedy po celý čas štúdia. Využíva podporu a poradenstvo vzdelávacej inštitúcie. Jeho najvšeobecnejším znakom je vysoká kvalita špecifických študijných materiálov obsahujúcich metodické pokyny pre samostatné štúdium.);
- **Kombinovaná** (Kombinujú sa obidve formy vzdelávania.).

Program kontinuálneho vzdelávania učiteľov musí byť akreditovaný akreditačnou komisiou MŠ SR. Za absolvovanie jednotlivých druhov vzdelávania učiteľia dostanú určitý počet kreditov. Evidenciu kreditov si vedie učiteľ na základe získaných certifikátov. Počet priznaných kreditov zohľadňuje rozsah a náročnosť absolvovaného programu vzdelávania. Pedagogický zamestnanec a odborný zamestnanec je povinný na účely priznania kreditového príplatku alebo vykonania atestácie získať počet kreditov určených všeobecne záväzným právnym predpisom (Vyhláška MŠ SR o kontinuálnom vzdelávaní a atestáciách pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov, 2009).

Aby absolvované kontinuálne vzdelávanie malo vplyv na kvalitu školy, je potrebné zosúladiť prihlasovanie na vzdelávanie s potrebami jednotlivca, ale aj s potrebami školy a spoločnosti. O kontinuálnom vzdelávaní učiteľov rozhoduje riaditeľ školy v súlade so strategickými cieľmi školy a v súlade s výsledkami evaluácie a autoevaluácie školy. Len tak je pravdepodobné, že kontinuálne vzdelávanie učiteľov nebude napĺňať len ambície učiteľskej kariéry, ale bude sa realizovať v súlade s potrebami pedagogickej praxe a s potrebami zvyšovania kvality konkrétnej školy.

Záver

Zákon o pedagogických zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov vyvolal v súčasnosti na Slovensku veľmi polemické politické, akademické, ale aj laické diskusie. Jeho zástancovia tvrdia, že sa konečne začne riešiť otázka kariéry učiteľov na Slovensku a učiteľia získajú status chránenej osoby. Niektorí jeho kritici sa obávajú toho, že návrh zákona neobsahuje žiadne garantovanie finančných nákladov súvisiacich so zvýšením kariérového stupňa či pozície pedagogických zamestnancov. Po vstupe zákona do platnosti sa pravdepodobne v záujme rozvoja svojej kariéry začne veľký počet učiteľov hlásiť na rôzne formy kontinuálneho vzdelávania, čo môže spôsobiť, že v niektorých vyučovacích dňoch bude na školách nedostatočný počet učiteľov. Zákon sa nezaobera tým,

čo niektorí učitelia urobili pre svoj profesijný rozvoj doposiaľ, neberie do úvahy už absolvované vzdelávania, úspechy učiteľov a ich žiakov na medzinárodných olympiádach a pod.

Čo skutočne nový zákon a kariérový systém pedagogických a odborných zamestnancov na Slovensku prinesie, ukáže budúcnosť.

Literatúra

KASÁČOVÁ, B. - KOSOVÁ, B. - PAVLOV, I. - PUPALA, B. - VALICA, M. *Profesijný rozvoj učiteľa*. Prešov: Rokus s.r.o., 2006, s.102-104. ISBN 80-89055-69-9

KASÁČOVÁ, B. - VALICA, M.: Návrh profesijných štandardov učiteľov - Učiteľ primárneho vzdelávania. In: *Pedagogické rozhľady*. Banská Bystrica: MPC, roč. 17, č. 3, 2008, Príloha s. 1.

BABIÁKOVÁ, S. Názory učiteľov na kontinuálne vzdelávanie - Výskumné zistenia. In *Ako sa učitelia učia? Zborník referátov z medzinárodnej konferencie usporiadanej MPC v Prešove v spolupráci s Fakultou humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove a Občianskym združením Učenie bez hraníc*. Prešov: Rokus, s.r.o., 2007, s. 32. ISBN 978-80-8045-493-7

Návrh zákona o pedagogických zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, 2009. Dostupné na <http://www.nrsr.sk>

Návrh Vyhlášky MŠ SR o kontinuálnom vzdelávaní a atestáciách pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov, 2009. Dostupné na <http://www.minedu.sk/index>